

SECTION 5.

DROIT ET DROIT INTERNATIONAL

DOI 10.36074/logos-20.09.2024.015

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕТНІЧНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Сеїтаблаєв Ельдар Раїдович¹,

Науковий керівник: Сунєгін Сергій Олександрович²

---

1. аспірант відділу теорії держави і права

Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, УКРАЇНА

ORCID ID: 0009-0004-1959-5857

2. кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник відділу теорії держави і права

Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0003-4304-708X

Складні та суперечливі реалії розвитку Української держави на сучасному етапі актуалізують необхідність переосмислення значної кількості питань, пов'язаних з суспільною (колективною) та індивідуальною правосвідомістю, що виступає специфічним способом духовного пізнання оточуючої соціальної дійсності. Важливою у цьому сенсі є, зокрема, проблематика, пов'язана з правильним визначенням основних чинників формування та розвитку правосвідомості, яка визначається, з-поміж іншого, накопиченим культурним та інтелектуальним потенціалом державно організованого народу, особливостями його етнічного складу тощо.

Актуальність дослідження етнічного чиннику формування та розвитку правосвідомості саме в нашій державі обумовлюється також постійними пошуками оптимальної моделі побудови суспільно-політичного устрою в Україні, який би, з одного боку, відповідав би кращим світовим і, зокрема, європейським стандартам, а з іншого – відтворював та зберігав унікальну самобутність українського суспільства навіть в умовах посилення євроінтеграційних та інших подібних тенденцій у сучасному світі, а також тих викликів і загроз, які зумовлені насамперед кризою сучасного міжнародного правопорядку.

Як відомо, правосвідомість являє собою особливу форму колективної та індивідуальної свідомості, яка включає в себе сукупність правових поглядів,

переконань, ідей, теорій, концепції, почуттів тощо, в яких виражається ставлення індивідів та їх об'єднань до права, правових явищ і процесів. Очевидним слід визнати, що відповідні ідеї, переконання та теорії формуються під впливом низки об'єктивних та суб'єктивних чинників, у тому числі під впливом національного або етнічного складника. Адже, як зазначається у сучасній юридичній літературі, «в соціальних групах та й суспільстві загалом завжди виявляється присутнім постійно діючий національний складник правосвідомості, завдяки якому зберігається правова ментальність нації, її правова самовизначеність» [1].

Необхідно зазначити, що етнічний чинник у формуванні та розвитку правосвідомості тісно взаємопов'язаний та по суті безпосередньо впливає з факту усвідомлення певною нацією та/або етнічною групою, відповідно, своєї національної (етнічної) ідентичності, яка передбачає щонайменше наявність певної історичної самобутності та індивідуальності. Взаємозв'язок та взаємозалежність правосвідомості та національної ідентичності проявляється, зокрема, у тому, що право у кожній державі нерідко орієнтується на визначену національну ідею, на певні етноцентристські позиції, які збагачують правову реальність через особливий культурний, національний, антропологічний, релігійний, поведінковий компонент в процесі аналізу міжкультурної взаємодії між західною традицією і національним правом [2].

Таким чином, етнічні, національні особливості певного народу у значній мірі визначають стан світогляду та рівень правосвідомості населення держави, яку він формує як політична нація. Однак це зовсім не означає, що етнічний або національний чинник правосвідомості проявляє себе лише на рівні так званої титульної нації відповідної держави, оскільки значна кількість сучасних національних держав мають поліетнічний склад свого населення, в межах якого функціонують, зокрема, так звані корінні народи, які являють собою особливу етнічну меншість, що сформувалася на певній території в межах відповідної держави, є носієм самобутньої мови та культури, має традиційні, соціальні, культурні або представницькі органи, самоусвідомлює себе корінним народом такої держави. Не винятком у цьому сенсі є і Україна, в якій діє Закон України «Про корінні народи України» та відповідно до якого корінними народами України, які сформувались на території Кримського півострову, є кримські татари, караїми та кримчаки.

У вказаному контексті зазначимо, що етнічний чинник правосвідомості справляє вагомий вплив на засвоєння та інтерпретацію правових понять та категорій, конституює особливий образ бажаного права з притаманним йому комплексом морально-правових установок, цінностей та ідеалів, які обумовлюють існування правових традицій, інститутів та форм соціальних

SECTION 5.

DROIT ET DROIT INTERNATIONAL

комунікацій. Так, наприклад, розуміння права та його властивостей як особливого соціального регулятора крізь призму етнічної або національної правосвідомості передбачає його розгляд через відповідний історичний досвід, традиційні форми його вираження, специфіку взаємозв'язків та взаємодії з іншими соціальними нормами. Значення етнічного чинника правосвідомості у розвитку сучасних правових систем, на нашу думку, проявляється у тому, що саме він надає можливість належним чином конкретизувати відповідні нормативно-правові акти та закріплені ними програми, які реалізуються в державі та сприяють соціальному прогресу, надаючи їм більш цілеспрямований, консолідуєчий характер та забезпечуючи тим самим реальні можливості етнічних спільнот, у тому числі корінних народів відповідної держави, ефективно досягати реалізації власних інтересів та цілей. У такий спосіб етнічний чинник правосвідомості виступає однією з необхідних та важливих гарантій забезпечення соціальної справедливості у відповідному суспільстві, своєрідним індикатором для держави стосовно можливих недоліків її політики по відношенню до корінних народів та інших етнічних спільнот.

Слід погодитись, що дослідження етнокультурних чинників формування та розвитку правосвідомості дає змогу сформулювати поняття «національна правосвідомість», яку можна розглядати як синтез індивідуальної та колективної свідомості, що виникає внаслідок формування нації, національної стратегії, включення етнокультурних цінностей у сферу правовідносин; це ступінь адаптованості етнокультурного світогляду в державотворчий і суспільний процес, а також міра проникнення правової спроможності у владні нормативно-правові імперативи [3].

Серед основних ознак етнічного чинника правосвідомості, на нашу думку, можна виокремити наступні:

- 1) етнічний чинник правосвідомості має історично обумовлений та стійкий характер;
- 2) зміст етнічного чинника правосвідомості складає визначена система правових переконань, ідей, теорій тощо, які закладаються нацією, корінними народами або етнічною спільнотою в основу осмислення оточуючої правової реальності;
- 3) етнічний чинник правосвідомості відображає специфіку ставлення представників певної нації, корінних народів чи інших етнічних спільнот до державно встановленого законодавства та влади, яка забезпечує реалізацію його норм;
- 4) етнічний чинник правосвідомості справляє визначений вплив як на поведінку індивідів, насамперед представників відповідних націй та етнічних

спільнот, які є носіями такої правосвідомості, так і на правотворчу та правореалізаційну практику в цілому.

Водночас, оцінюючи роль і значення етнічного чиннику правосвідомості у процесах право- та державотворення, необхідно підкреслити, що його вплив на ці процеси може мати як позитивний, так і негативний характер. При цьому негативний вплив етнічного чиннику правосвідомості на суспільний і державний розвиток може мати місце у випадку, якщо його наративи сприяють формуванню конфліктних ситуацій в суспільстві, поширенню соціальної напруги, а також відтворюють ті соціально-економічні та політичні відносини, які призводять до застою та стагнації суспільства.

Таким чином, можемо підсумувати, що специфіка етнічного чиннику правосвідомості залежить насамперед від умов життя конкретного народу, особливостей його історичного розвитку, існуючих соціальних та економічних відносин, форм влади тощо, які впливають на специфіку розуміння права та пов'язаних з ним явищ соціальної дійсності. Якщо держава дотримується належного рівня пропорційності у задоволенні необхідних потреб всіх етнічних груп, які проживають на її території, то це сприяє утвердженню високого рівня індивідуальної та колективної правосвідомості, зокрема її етнічного чинника, що виступає важливою передумовою досягнення суспільного консенсусу та консолідації. Якщо ж відповідний баланс порушується, коли потреби та інтереси націй, корінних народів або етнічних спільнот належним чином не задовольняються, етнічний чинник правосвідомості починає посилюватися, що в окремих випадках може призводити до визначених негативних наслідків, які можуть мати місце в тому випадку, коли державна влада ігнорує справедливі запити та потреби відповідних спільнот.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Муж, В. В. & Герасимів Т. З. (2015). Юридичне моделювання правової свідомості у контексті юридичної доктрини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. (824). 283-289.
- [2] Заяць, Н. В. (2022). Національна ідентичність як основа для розвитку політичної нації в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: *Юриспруденція*. (56). 28-32.
- [3] Андреєв, Д. В. (2013). Національні чинники забезпечення дієвості соціально-правової комунікації влади та громади. *Часопис Київського університету права*. (2). 26-30.